

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

4

ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ
ΛΟΓΙΑ
ΤΗΣ ΠΛΩΡΗΣ

N

DIGITAL

πεζογραφία

...φέρων μαζί του τὰ καλ-
...ΡΑΣΜΕΝΑ...
...του γαλανού πελά-
...το έργο αυτό ο Καρ-
...πού δεν ήθερε κοιμιά
...σσα - προσπαθάζω έναν
...ισμόν οικιατόν. Μίαν Ι-

...γαλαξίες εργαίναν από την άμ-
...μαυδιά. "Άλλες άνοιχτες σαν κού-
...τες και σαν άρχαία κύπελλα. Με-
...ρικές σαν κρίνα μεγάλα».
...Οι «Παλιές "Αγάπες" (1900)
...συγκεντρώνουν παλαιότερων ήμε-
...ρών παραγωγή της οποίας ποο-
...τάστατα πρόβλεπος απροσδοκίτου
...αίσθηματικότητας. Ο "Αρχαίο-

...«Το ύφος του συγγραφέως είναι
...ή αντανάκλασις του χαρακτήρο-
...του. "Εάν θέλη κανείς να γράψ-
...με διαύγειαν, πρέπει πρώτα-πρώ-
...τα να έχει μεγάλην ψυχή».
...Ο Καρκαβίτσας ήτο ένας Έλλη-
...με μεγάλην ψυχή. "Ητο άγνωσ-
...όβολος. Με χαρακτηριστικά ελληνο-
...Ούτε ή ελαχιστή πνοή μίσησε
...πιθηκισμού, φραγκισμού έθλωσε
...πολύτιμους θησαυρούς της, του-
...άπολους άποταμειυεν εις σημειω-
...ματάρια. Λέξεις, ήθη, έθιμα, δη-
...μοτικά τραγούδια, παραμύθια,
...ξόρκια, παροιμίες, τὸ κάθε τι που
...έχαρακτήριζε την νεοελληνική ψυ-
...χή, τὸ έμελέτησε, τὸ έστίλβωσε,
...τὸ έξιδανίκευσε, τὸ έτακτοποίησε
...και μὰς τὸ έδωσε εις διήγημα εἰς
...ουθιστόρημα, βγαλμένο από τὴ
...λαογραφία μιᾶς τρισαληθινῆς "Ελ-
...λάδος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡ-
ΓΑΤΟΥ ΜΑΣ κ. ΣΤΕΦ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Ταξιδεύσας εις ἄλλην τὴν Ἑλλά-
δα ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός τὴν
νέσκαψε καὶ ἐμάζεψεν ὄλους τοὺς
πολυτίμους θησαυροὺς της, τοὺς
ἀπολοὺς ἀποταμειυεν εἰς σημειω-
ματάρια. Λέξεις, ἤθη, ἔθιμα, δη-
μοτικὰ τραγούδια, παραμύθια,
ξόρκια, παροιμίες, τὸ κάθε τι που
έχαρακτήριζε τὴν νεοελληνικὴν ψυ-
χή, τὸ ἐμελέτησε, τὸ ἐστίλβωσε,
τὸ ἐξιδανίκευσε, τὸ ἐτακτοποίησε
καὶ μὰς τὸ ἔδωσε εἰς διήγημα εἰς
ουθιστόρημα, βγαλμένο ἀπὸ τὴ
λαογραφία μιᾶς τρισαληθινῆς Ἑλ-
λάδος.

Καὶ ἔγραφε ὁ Παλαμᾶς τὸ
1892 ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκδόσεως
τῶν διηγημάτων τοῦ Καρκαβί-
τσας: «Καὶ ἐκοιμῶντο» καὶ τίπο-
τε δὲν ἐτάραττε τὸν ὕπνον των
καὶ ἦσαν ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχαν ἄν-
δρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ
καὶ γέροντες, ἥρωες τῶν μαχῶν
καὶ ἥρωες τῶν ἐρώτων, λεβέν-
τες τῶν βουνῶν καὶ θαύματα τῶν
πεδιάδων, ἀνθὴ τῶν ἀγρῶν καὶ
κρίνα τῶν κοιλάδων, μάγισσες
καὶ βοσκοποῦλες, ξακουστοὶ ἀρ-
ματωλοὶ καὶ ταπεινοὶ ἀγρόται,
ἐνσάρκα ὄντα καὶ πλάσματα τῶν
ὄνειρων, ἄνθρωποι, ζῶα, φυτὰ,
ποταμοὶ, φάραγγες, δρυμῶνες,
χωρία, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ
πνεῦμα καὶ τὸ κάλλος, ἡ ποίη-
σις καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ζωντανῆς
ἐκείνης πατρίδος, τῆς Ἑλ-
λάδος, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀσκή-
του σεμνοῦ, τοῦ μελαγχολι-

...ἀναφέ-
...εἶχε χα-
...ἀλλὰ ἐνὸς
...αὐτὰ προ-
...ἀ-
...πριν
...φθάνει ἀ-
...ἀ βλέπου-
...καὶ ὄνει-
...νομίζω πῶς
...μας, ὡμίε-
...καμπρὸ εἶνε τὸ
...πάντα μεγαλείο

...ὅταν πέθανε ὁ Καρκαβίτσας
...εἰς τὰ 1922, ἐνθουμούμαι ἕνα νό-
...τιμο ἀνέκδοτο πού ἐδιέβασα εἰς
...τὸ «Ἔθνος»:

«Πέρι, ἀκριβῶς τέτοια ἐποχή-
...διηγείται κάποιος — ἀντάμωσο
...τὸν Καρκαβίτσαν, ἕνα πρωτὶ, σιμῶ-
...στὸ ταχυδρομεῖο καὶ ἄκουσα ἀπὸ
...τὸ στόμα του τοῦτο τὸ χαρακτη-
...ριστικὸ ἀνέκδοτο. Εἶχε ζητήση ἀ-
...πὸ ἕναν ἀνώτερόν του — ὄχι στὸ
...γράμματα, ἀλλὰ στὴ στρατιωτικὴ
...του ἱεραρχία — νὰ τὸν τοποθετή-
...σε σὲ κάποια θέσι ἀποσπαστήσε-
...το

...ψυχ-
...υχόν,
...ἔπει-
...ητικῶ-
...Με τὴ
...οἰα,
...μέ-
...κλιτο-
...ένος,
...Τὸ Βλα-
...τα τὸ Ἰκα-
...παρέα κο-
...αίου, τὸ Β-
...ὁ Βαρού-
...μέρι καὶ κ-
...ρη αὐτὴ π-
...του στοῦ
...ὁ Παράσ-
...ε σ' ἄλλο
...τω, μιλοῦ-
...εἶρα
...καβίτσα. Χ-
...ἔχη διαβά-
...τίποτε ὀ-
...ἔται ἀπὸ ἀ-
...ἀντιπάθ-
...τους νέους,
...πὺ ἀνεδεικνύ-
...τότε. Καὶ ἔ-
...ὁ Παρά-
...ἐμπαικτικῶ-
...τίποτε ὀ-
...ἀντιπάθ-
...κνύ-
...τρά-

...ὁποῖον ἐπανερχέτο κα-
...φέρων μαζί του τὰ καλ-
...ΡΑΣΜΕΝΑ...
...του γαλανού πελά-
...το έργο αυτό ο Καρ-
...πού δεν ήθερε κοιμιά
...σσα - προσπαθάζω έναν
...ισμόν οικιατόν. Μίαν Ι-

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡ-
ΓΑΤΟΥ ΜΑΣ κ. ΣΤΕΦ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Καὶ ἔγραφε ὁ Παλαμᾶς τὸ
1892 ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκδόσεως
τῶν διηγημάτων τοῦ Καρκαβί-
τσας: «Καὶ ἐκοιμῶντο» καὶ τίπο-
τε δὲν ἐτάραττε τὸν ὕπνον των
καὶ ἦσαν ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχαν ἄν-
δρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ
καὶ γέροντες, ἥρωες τῶν μαχῶν
καὶ ἥρωες τῶν ἐρώτων, λεβέν-
τες τῶν βουνῶν καὶ θαύματα τῶν
πεδιάδων, ἀνθὴ τῶν ἀγρῶν καὶ
κρίνα τῶν κοιλάδων, μάγισσες
καὶ βοσκοποῦλες, ξακουστοὶ ἀρ-
ματωλοὶ καὶ ταπεινοὶ ἀγρόται,
ἐνσάρκα ὄντα καὶ πλάσματα τῶν
ὄνειρων, ἄνθρωποι, ζῶα, φυτὰ,
ποταμοὶ, φάραγγες, δρυμῶνες,
χωρία, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ
πνεῦμα καὶ τὸ κάλλος, ἡ ποίη-
σις καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ζωντανῆς
ἐκείνης πατρίδος, τῆς Ἑλ-
λάδος, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀσκή-
του σεμνοῦ, τοῦ μελαγχολι-

...ἀναφέ-
...εἶχε χα-
...ἀλλὰ ἐνὸς
...αὐτὰ προ-
...ἀ-
...πριν
...φθάνει ἀ-
...ἀ βλέπου-
...καὶ ὄνει-
...νομίζω πῶς
...μας, ὡμίε-
...καμπρὸ εἶνε τὸ
...πάντα μεγαλείο

...ὅταν πέθανε ὁ Καρκαβίτσας
...εἰς τὰ 1922, ἐνθουμούμαι ἕνα νό-
...τιμο ἀνέκδοτο πού ἐδιέβασα εἰς
...τὸ «Ἔθνος»:

«Πέρι, ἀκριβῶς τέτοια ἐποχή-
...διηγείται κάποιος — ἀντάμωσο
...τὸν Καρκαβίτσαν, ἕνα πρωτὶ, σιμῶ-
...στὸ ταχυδρομεῖο καὶ ἄκουσα ἀπὸ
...τὸ στόμα του τοῦτο τὸ χαρακτη-
...ριστικὸ ἀνέκδοτο. Εἶχε ζητήση ἀ-
...πὸ ἕναν ἀνώτερόν του — ὄχι στὸ
...γράμματα, ἀλλὰ στὴ στρατιωτικὴ
...του ἱεραρχία — νὰ τὸν τοποθετή-
...σε σὲ κάποια θέσι ἀποσπαστήσε-
...το

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΛΩΡΗΣ

*Από τότε φάντασμα η ζωή. Θα μου ειπής: δε μετά-
νιωσα; Και γω δεν ξέρω. Αλλά και να γυρίσω τώρα
στο νησί, πάλι δε θα ησυχάσω.*

Με κράζει η θάλασσα.

Τα *Λόγια της πλώρης*, είκοσι θαλασσινές ιστορίες, που πρωτοδημοσιεύθηκαν το 1899, διαδραματίζονται τη θρυλική εποχή των ιστιοφόρων. Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας – ο οποίος, από το 1892 έως το 1894, εργάστηκε ως γιατρός στο ατμόπλοιο «Αθήναι» – γοητεύεται από τις παραδόσεις και τα βιώματα των ναυτικών, από τις προλήψεις και τις συνήθειές τους, από τις χαρές και τις λύπες τους, από τον σκληρό τους αγώνα να υποτάξουν με τα φτωχά τους μέσα την απέραντη θάλασσα. Και εν τέλει, απαθανατίζει έναν κόσμο που χάνεται, εξαιτίας της τεχνολογικής εξέλιξης: αντί του ανέμου, πλέον αρχίζει και κινεί τα πλοία ο ατμός.

Ο Καρκαβίτσας («ένας στυλίστας της δημοτικής – σημαντικό κατόρθωμα σε μια εποχή όπου τα άξια πεζογραφικά κείμενα της δημοτικής μετριοούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού»), όπως έχει σημειώσει ο Απόστολος Σαχίνης) με τα *Λόγια της πλώρης* φτάνει στην κορύφωση της πεζογραφικής του δημιουργίας, με τέτοια αφηγηματική μαστοριά ώστε ο σύγχρονός του Μιλτιάδης Μαλακάσης να επαινέσει το έργο λέγοντας ότι «εκπλήσσει και συγκινεί εις το κατακόρυφο».

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας γεννήθηκε στα Λεχαινά Ηλείας, το 1865. Είχε τέσσερις αδερφούς και ισάριθμες αδερφές. Δεκατριών χρόνων, το 1878, πήγε για γυμνασιακές σπουδές στην Πάτρα. Τότε, μάλλον, χρονολογείται ο άτυχος έρωτάς του για την Ιολάνθη Βασιλειάδη, από την οποία θεωρείται πως εμπνεύστηκε τη νουβέλα του *Λυγερή* (1896). Το 1882 γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και αποφοίτησε το 1888. Είκοσι μόλις χρόνων άρχισε να συνεργάζεται τακτικά με περιοδικά και εφημερίδες, δημοσιεύοντας διηγήματα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, άρθρα, λαογραφικά κείμενα, ενώ ήδη από το 1886 τα διηγήματά του μεταφράζονταν σε ξένα περιοδικά.

Από τη νεαρή του ηλικία ενδιαφέρθηκε να γνωρίσει τον τόπο του· το ταξίδι, η «αιψυγία», όπως ο ίδιος έλεγε, έγινε σκοπός της ζωής του. Στη στρατιωτική του θητεία, γνώρισε τις άθλιες συνθήκες ζωής στην ελληνική ύπαιθρο· τις εντυπώσεις του αξιοποίησε στη νουβέλα του *Ο Ζητιάνος* (1897). Μετά το στρατό (1892-1894), εργάστηκε ως γιατρός στο ατμόπλοιο «Αθήναι»· ταξίδεψε στη Μεσόγειο, στα παράλια της Μικράς Ασίας, στον Ελλήσποντο, στη Μαύρη Θάλασσα. Οι εμπειρίες του από τη συγκεκριμένη περίοδο έχουν αξιοποιηθεί στη συλλογή διηγημάτων *Λόγια της πλώρης* (1899). Το 1896 κατατάχτηκε στο στρατό ως ανθυπίατρος - μια θέση η οποία του εξασφάλιζε οικονομική ανεξαρτησία αλλά και ταξίδια ανά την Ελλάδα, με μεταθέσεις που και ο ίδιος επιζητούσε. Το 1898 βραβεύτηκε στο διαγωνισμό της «Εστίας» για το διήγημα «Πάσχα στα πέλαγα»· το 1911 τιμήθηκε με τον Αργυρό Σταυρό.

Άνθρωπος αυστηρός και ευθύς, έζησε ζωή μετρημένη και μοναχική: «αυτό το άδειο που είναι μέσα μου, αυτό αδειάζει και τα γύρω μου όλα», έγραφε στον στενό του φίλο Κωνσταντίνο Χατζόπουλο στις 26.12.1911.

Στρατευμένος στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, υπήρξε μέλος της «Εθνικής Εταιρείας». Το 1904 συνέβαλε στην ίδρυση της βραχύβιας εταιρείας «Εθνική Γλώσσα», το 1908 έγινε μέλος της «Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας» του Νικολάου Πολίτη, και το 1910 μέλος του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Υπέρ της δημοτικής γλώσσας τάχθηκε ήδη από το 1892, στον πρόλογο της έκδοσης της πρώτης συλλογής διηγημάτων του.

Το 1909, ως μέλος του «Στρατιωτικού Συνδέσμου», συμμετείχε στο Κίνημα του Γουδή, αργότερα ωστόσο έγινε φανατικός αντιβενιζελικός. Στους Βαλκανικούς Πολέμους υπηρέτησε ως στρατιωτικός γιατρός, ενώ το 1916 αντιτάχτηκε στο Κίνημα της Εθνικής Αμύνης, με αποτέλεσμα να τεθεί αρχικά σε περιορισμό και να εξοριστεί στη συνέχεια στη Μυτιλήνη. Το 1920 επανήλθε στο στράτευμα, με το βαθμό του αρχιάτρου, και αποστρατεύτηκε δύο χρόνια αργότερα με δική του αίτηση. Οι κακουχίες της εξορίας συνέβαλαν στον κλονισμό της υγείας του, και στις 24.10.1922 πέθανε από φυματίωση του λάρυγγα.

Ο Κωστής Παλαμάς, στο νεκρολογικό του άρθρο για τον Καρκαβίτσα, έγραφε: «Αν κάποιος παράξενος των αξιών ζυγιστής με πειθανάγκαζε να διαλέξω αποκλειστικά μεταξύ Παπαδιαμάντη και Καρκαβίτσα, θα έστεκα ευλαβικά ξέσκεπος μπροστά στον πρώτο, θα του φιλούσα το χέρι, και θα ψήφιζα για το δεύτερο».

Εκτύπωση από το περιοδικό "Ελλάς", 1899.

Εκτύπωση από το περιοδικό "Ελλάς", 1899.

... ψυχρός, αδιάφορος, έρημος. Ούτε νεύρα, ούτε πνεύμα υχόν, ούτε διάχυσις καμμία, έγωϊσμός θορυβώδης, ούτε ητητικός, ούτε καν όμιλητι. Με την κανελιά του τή ρε... πλικά, με τὰ μο... οϊδή, με τὰ γε... με τὸ μπαστε... κλίτσα - ζούσε εκ... ένος, με μιά πα... Τὸ Βλαχογιάν... τὰ τὸ Χατζόπου... παρέα κοσμική' τ... αίου, τὸ Βρούτο... ὁ Βαρούρα, τὸ Ζ... μέρι καὶ κάθε βρ... ρη αὐτὴ παρέα, ἔ... του στοῦ Ζαχαρ... Ὑς Παράσχος, ὁ... ἔσ' ἄλλο τραπέ... τω, μιλοῦσε πά... γιὰ τὸν Καρκα... ἄ ἔχη διαβάση... ου. Ἔτσι ἀπό... τούς νέους, που... τότε. Καὶ ἔλεγε... ἔμπαικτικῶς:

Ὁ Καρκαβίτσας ἔνοι... ομητικὸν τοσοῦτον...

Ὀμως ὁ Ἄνδρ... τὸν ὁποῖον εἰ... σχος, δὲν ὑπῆρξ... ἀπὸ τούς μεγαλει... τογράφους μας, κ... λευθερωτῆς τοῦ... ἄλου ἀπὸ τὴν δι... ἐπιδράσεως καὶ... τῆς καθαρευούση... γλωσσικοῦ ὄργα... περιεχομένου σι... ησεως. Ὁ Παπα... καβίτσας, ὁ Βλε... ἔνας με τὴν ἰδια... νίδα, παρὰ τὰ κοιν... γνωρίσματα, εἶνε... τοῦ Δροσίη, τοῦ... βίζηνοῦ, που... ομοὶ καὶ οἱ πρώ... ἀναγεννήσεως, ἡ... σεως τοῦ ἑλληνικ... , που εἰς τὴν... εχνίαν τὸ φιλολο... ἀντικαθιστᾶ καὶ... ἠ ἐπικὴν μούσαν κ... σκέψιν. Ὑπῆρξαν ἡ... μιᾶς πνευματικῆς... ὄγου. Ἄντιπροσα... ἐπανάστασιν τοῦ... ατος ἐναντίον τῆ... τυραννίας, που... τὸ παρελθὸν καὶ... ἰοντες κατὰ μυρία... μυρίων προκατὰλ... ῶν παρεξηγήσεω... ἠ ἄνακαλύψου... σας πηγὰς τοῦ γ... ροντος καὶ ἠ ἄντλ... καὶ νὰ δημιουργη... παράδοσιν. Πρὸ αὐ... ἠ φιλολογία ἦτο... τῆς ἑλληνικῆς δ...

... εεινὰ ξένα μυθιστορηματα... κ ἔλεινότερα προϊόντα μιᾶς... ς καθαρευούσης ἀπετέλουν... νευματικὴν πανδαισίαν τοῦ... κού κόσμου. Ἡ ὑπαρξίς τῆς... κῆς ζωῆς ἦτο ἄγνωστος. Ἄ... καθαρόν ἀέρα, τὸν ἀπολυ... κόν, τὸν ἀναζωογονητικόν... εμάτων ἀπὸ ἀρώματα, χρώ... καὶ ἴσως τῆς ἑλληνικῆς

... βλεπεῖ, πρὸ πάντων, τίς ἀρνητι... κές πλευρὲς στὰ πράγματα' περι... γράφει γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν πῆ... κρὰ τοῦ πατριώτη καὶ τοῦ κοινῶ... νικου ἀνθρώπου.

... Στὰ «Λόγια τῆς πλώρης» ὁ... Καρκαβίτσας, αὐτὸς που μᾶς ἔ... δωσε τόσες ὡραίες εἰκόνες τῆς... ἑλληνικῆς γῆς, μᾶς δίνει καὶ μᾶ...

... ἔργου αὐτοῦ μόνον τὸ πρῶτον κε... φάλαιον ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Ἄ... κρόπολιν» τοῦ Γαβριηλίδη. Ἀπὸ... τότε ὁ Καρκαβίτσας παύει νὰ... γράφῃ. Ἡ ἀποχώρησις του ἀπὸ... τὴν ἐνεργὸν φιλολογικὴν σκη... εἶνε ἓνα πρόβλημα ψυχολογικόν... συνδεόμενον πρὸς, τίς οἶδε, ἰδι... αιτέρας σελίδας τῆς ζωῆς του. Ὁ... Καρκαβίτσας κατέπαινον ἑαυτὸν...

... «Ἐπειρὶ, ἀκριβῶς τέτοια ἐποχή... διηγείται κάποιος - ἀντάμωσα... τὸν Καρκαβίτσαν, ἓνα πρωτὶ, σιμῶ... στὸ ταχυδρομεῖο καὶ ἄκουσα ἀπὸ... τὸ στόμα του τοῦτο τὸ χαρακτη... ριστικὸ ἀνέκδοτο. Εἶχε ζητήσῃ... πὸ ἓναν ἀνώτερόν του - ὄχι στὸ... γράμματα, ἀλλὰ στὴ στρατιωτικῆ... του ἱεραρχία - νὰ τὸν τοποθετή... σε σὲ κάποια θέσι Ἀπωσθέντες...

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή), και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας από τη δεκαετία του 1890 άρχισε να γράφει στη δημοτική γλώσσα, έχοντας μεν υποδεχτεί θετικά, το 1888, το «μανιφέστο του δημοτικισμού», το Ταξίδι μου του Γιάννη Ψυχάρη (το οποίο θα αποτελέσει το όγδοο διβλίο της παρούσας σειράς), χωρίς ωστόσο να αποδεχτεί τις γλωσσικές ακρότητες που προτείνει. Αποκήρυξε, ωστόσο, απερίφραστα την καθαρεύουσα, το 1892: «Της ρίχνεις χρυσάφι και σου βγάζει κάρβουνο· της ρίχνεις φωτιά και σου βγάζει στάχτη· της ρίχνεις αίμα και σου βγάζει λαχανόζουμο».

Μολονότι σήμερα θα μπορούσαμε να εκδώσουμε τα Λόγια της πλώρης του Ανδρέα Καρκαβίτσα ακολουθώντας τη σύγχρονη γραμματική και ορθογραφία, η παρούσα έκδοση σέβεται τις γλωσσικές επιλογές της πρώτης έκδοσης του διβλίου. Με τα διβλία της σειράς αυτής ο αναγνώστης απολαμβάνει σπουδαία κείμενα και, παράλληλα, παρακολουθεί την πορεία της γραπτής ελληνικής γλώσσας την εποχή που η πεζογραφία ανδρώνεται, καθώς καλλιεργείται από τους σπουδαίους συγγραφείς οι οποίοι υπογράφουν τα «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας».

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

4

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΛΩΡΗΣ

πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Βασίλης Γεωργίου*

Διόρθωση: *Ευαγγελία Δημητριάδη*

Στο εξώφυλλο: *Φιλολογικά αναμνήσεις του Στεφ. Στεφάνου:*
«Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας», εφημ. *Αθηναϊκά Νέα*, 14.3.1936, σελ. 3
[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Λόγια της πλώρης. Θαλασσινά διηγήματα. Αθήναι.
Τυπογραφείον της «Εστίας» Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη, 1899.

ISBN: 978-960-503-244-9

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	9
Η θάλασσα	17
Οι φρεγάδες	46
Η δικαιοσύνη της θάλασσας	57
Το βασιλόπουλο	95
Βιοπαλαιστής	104
Ο εκδικητής	118
Οι σφουγγαράδες	125
Καβομαλιάς	151
Η καπετάνισσα	164
Θείον όραμα	181
Κακότυχος	193
Ο Κάτω Κόσμος	214

Πειράγματα	227
Γέρακας	244
Κακοσημαδιά	254
Η Γοργόνα	277
Ναυάγια	285
Οι κουρσάροι	292
Τελώνια	303
Το γιούσουρι	316

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας
και η άρνηση της ειδυλλιακής ηθογραφίας

Σε ορισμένους συγγραφείς του τέλους του 19ου αιώνα, όπως ο Ανδρέας Καρκαβίτσας (Λεχαινά Ηλείας, 1865-Μαρούσι Αττικής, 1922), φαίνεται καθαρά πόσο δύσκολο αλλά και πόσο ενδιαφέρον ήταν το πέρασμά τους από την αρχαίζουσα γλώσσα στη δημοτική, αν και, ειδικά εκείνος, δεν δέχθηκε ποτέ τις ακρότητες της δημοτικής του Γιάννη Ψυχάρη, υποστηρίζοντας σε πολλά άρθρα του ότι ήταν μια γλώσσα σχεδόν το ίδιο εργαστηριακή και επινοημένη όσο σχεδόν και η γλώσσα των καθαρευουσιάνων. Με αυτή την έννοια, ο Καρκαβίτσας ήταν ένας πρωτοπόρος, καθώς σε καιρούς φανατισμένους, όπου οι γλωσσικές αντιπαλότητες έπαιρναν τη μορφή πολιτικών αντιθέσεων, αναγνώρισε την ανάγκη συγκερασμού των

φαινομενικά αντίθετων τάσεων, ιδίως στο χώρο της διδασκαλίας, στα σχολεία.

Εντυπωσιακό όμως ήταν και το πέρασμα του Καρκαδίτσα από τα ψευδοϊστορικά και ερωτικά θέματα της ρομαντικής λογοτεχνίας – από την οποία ξεκίνησε πολύ νέος, στα είκοσι χρόνια του – στα θέματα της τρέχουσας ζωής. Προτιμούσε σε γενικές γραμμές να μεταφέρει στα πεζά του, στις νουβέλες, στα διηγήματα αλλά και στα αριστοτεχνικά ταξιδιωτικά του, ό,τι παρατηρούσε και κατέγραφε – με τον ακριβή μα και έντεχνα υποβλητικό του λόγο – από τις συνεχείς μετακινήσεις και διαδρομές του, μέσα και έξω από την Ελλάδα. Όπως και οι άλλοι δύο συνομήλικοί του που αποτελούν, μαζί με τον Γεώργιο Βιζυηνό, την τετράδα των μεγάλων της παλαιότερης πεζογραφίας μας, τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη και τον Ιωάννη Κονδυλάκη, ο Ανδρέας Καρκαδίτσας στράφηκε από νωρίς στην καταγραφή και στην ανασύνθεση της ζωής στην ύπαιθρο χώρα, στις αγροτικές περιοχές και στα νησιά. Και τούτο, σε μια εποχή κατά την οποία η ελληνική κοινωνία διατηρούσε τον ζωντανό κοινοτικό της χαρακτήρα, με πιο ευδιάκριτες τις τοπικές γεωγραφικές της ταυτότητες

και τα εθνικά όρια, σε όλα τα Βαλκάνια, να είναι ιδιαίτερα ρευστά.

Παιδί μιας πολυμελούς οικογένειας, ο Καρκαβίτσας έκανε τις γυμνασιακές του σπουδές στην Πάτρα και τις πανεπιστημιακές στην Ιατρική της Αθήνας (1882-1888), αν και, όπως ο ίδιος παραδεχόταν, το ενδιαφέρον του για την επαγγελματική του ενασχόληση εξανεμίστηκε πολύ γρήγορα. Ως χαρακτήρας ήταν μοναχικός και μελαγχολικός, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των συγχρόνων του, και μάλλον γι' αυτό το λόγο, για μεγάλο διάστημα της ζωής του, ήταν διαρκώς κυριευμένος από μια τάση φυγής. Επιζητούσε την αλλαγή τοπίου και περιδιάλλοντος, και μετά τη στρατιωτική του θητεία εργάστηκε ως γιατρός στο ατμόπλοιο «Αθήναι» (1892-1894), αποκτώντας πλούσιες εμπειρίες από τις επισκέψεις του σε λιμάνια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Μάλιστα, τα πρώτα εναύσματα για ένα μεγάλο μέρος των διηγημάτων του –κυρίως των ναυτικών που αργότερα (1899) συγκέντρωσε στα Λόγια της Πλώρης– προέρχονται από ιστορίες που άκουσε και από προσωπικά του διώματα αυτής της διετίας. Το 1896 κατατάχθηκε με το

βαθμό του μόνιμου ανθυπίατρου στο στρατό. Μέσα στη γενική πατριωτική έξαρση που προηγήθηκε του άτυχου ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, τον προσέλκυσε η πολιτική, αλλά στα επόμενα χρόνια οι πεποιθήσεις που είχε διαμορφώσει του στοίχισαν αρκετές δοκιμασίες, ακόμα και έως το θάνατό του. Ενώ ήταν μέλος του «Στρατιωτικού Συνδέσμου», πήρε μέρος στο Κίνημα του Γουδή (1909) και τον επόμενο χρόνο έγινε μέλος του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» στη συνέχεια, στράφηκε ανοιχτά κατά της βενιζελικής πολιτικής, αν και όχι τόσο λόγω των συντηρητικών του αντιλήψεων, όσο λόγω της αναδίπλωσης των Φιλελευθέρων –όπως έγραφε– σε ζητήματα κοινωνικής στρατηγικής και διεθνών πολιτικών συμμαχιών. Η αντίθεσή του στο Κίνημα της Εθνικής Αμύνης (1916) τον οδήγησε στη φυλακή και στην αποστρατεία. Επανήλθε το 1920, αλλά λίγο καιρό πριν από το θάνατό του παραιτήθηκε και έφυγε οριστικά.

Πράγματι, αν θελήσει να ορίσει κάποιος τις πολιτικές αντιλήψεις του Καρκαδίτσα, θα μπορούσε να τις πει, με τους όρους της εποχής εκείνης, εκσυγχρονιστικές. Σε όχι λίγα διηγήματά του, αλλά και στα μεγαλύτερα

πεξά του, τη Λυγερή (1896), τον Ζητιάνο (1897) και τον αρκετά προγραμματικό Αρχαιολόγο (1904), άσκησε με έμμεσο τρόπο δριμύτατη κριτική στα ήθη και στις νοοτροπίες των ανθρώπων της υπαίθρου: στη βαναυσότητα απέναντι στις γυναίκες, στην έλλειψη αξιών, στην απανθρωπιά, στον μέχρι εξοντώσεως του αντιπάλου αγώνα της επιδίωξης, φαινόμενα που πίστευε ότι γίνονται πιο αντιληπτά κοντά στο φυσικό περιβάλλον, καθώς εκεί οι νόμοι των ενστίκτων μάχονται και εκτοπίζουν τους κοινωνικούς κανόνες, αλλά και λυγίζουν τη θέληση των προσώπων. Από την πλευρά αυτή το έργο του Καρκαδίτσα κάθε άλλο παρά ανήκει στην παράδοση της ειδυλλιακής ελληνικής ηθογραφίας, στην εξύμνηση ενός ανόθευτου λαϊκού κόσμου που ζει αρμονικά υπό τις πανάρχαιες κοινοτικές αξίες.

Η επικράτηση του κακού ή της ηθικά αρνητικής πλευράς του ανθρώπου, σε πολλές από τις ιστορίες του, όπως έχουν κατ' επανάληψη δείξει οι μελετητές του Καρκαδίτσα, οφείλεται στη βαθύτατη επιρροή του από τη θεωρία της φυσικής επιλογής του Κάρολου Δαρβίνου. Το φυσικώς κακό χάνει την ηθική του σημασία και γίνεται το νομοτελειακά αναγκαίο να

συμβεί γεγονός. Αλλά το απαίδευτο των χωρικών, η χρηματολατρία τους, οι δεισιδαιμονίες και οι προλήψεις τούς καθιστούν τελικά εύκολη λεία στα καταστροφικά τους ορμέμφυτα. Έτσι, τα πιο ολοκληρωμένα πεζά του Ανδρέα Καρκαβίτσα είναι γραμμένα ως πραγματείες, ως σπουδές ανατομίας και ανάλυσης των μηχανισμών της κοινωνίας και της οικονομίας, τα περισσότερα με απαισιόδοξα συμπεράσματα, συνήθως ανάλογα με τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει ο νατουραλιστής Εμίλ Ζολά.

Αναμφισβήτητα, τα Λόγια της πλώρης, τέταρτο διβλίο του Καρκαβίτσα, κατά τη χρονική σειρά που τα εξέδωσε, είναι τουλάχιστον ένα σκαλί πιο αισιόδοξο από τα άλλα. Κατά προέκταση, οι ιστορίες που περιλαμβάνει γράφτηκαν με πιο αυθόρμητο τρόπο από τις νουβέλες του και σε αρκετές περιπτώσεις ισορροπούν εξαίσια ανάμεσα στο εσωτερικό συναίσθημα και τη ρεαλιστική τεχνική. Τα είκοσι αυτά ομόκεντρα και ομόθεμα διηγήματα, με άξονά τους τη θάλασσα, είχαν ως κινητήρια έμπνευσή τους περιστατικά, διηγήσεις και εξιστορήσεις ναυτικών της θουλικής εποχής των ιστιοφόρων. Ωστόσο, κατά βάθος ο Καρκαβίτσας,

τόσο στα στεριανά όσο και στα θαλασσινά του, στο ίδιο πράγμα αναφέρεται: στη μοναχική πάλη των ανθρώπων απέναντι στα πανίσχυρα φυσικά φαινόμενα. Και όπως ήδη σημειώσαμε στην πλειοψηφία των ιστοριών αυτών γίνεται περισσότερο ποιητής από πεζογράφος. Διαλέγει τη μαγεία του μύθου από τη στεγνή αναπαράσταση. Έτσι, αφήνεται σε λυρικές ή σε επικές περιγραφές γεμάτες ένταση, σε επεισόδια που με την πυκνή τους αφήγηση κερδίζουν τον αναγνώστη, μη αφήνοντάς τον να κρατήσει αποστάσεις από τη διήγηση. Και πάλι, όπως στα άλλα πεζά του, στο τέλος κερδίζει το μοιραίο και αναπόφευκτο, και πάλι ο θάνατος είναι το συνηθισμένο αντίτιμο της ηρωικής ζωής των ναυτικών – όμως, στις υποβλητικές εικόνες από τις θαλάσσιες καταιγίδες ή τις νηνεμίες ο Καρκαδίτσας δείχνει όλη την αφηγηματική του μαστοριά. Τις κάνει σαν αληθινές. Ενώ, ταυτόχρονα, δείχνει πόσο ευάλωτη είναι τελικά η παραδοσιακή ζωή, και οι κώδικές της, μπροστά στις αλλαγές που επιφέρει η τεχνολογική εξέλιξη: ο ατμός που αρχίζει και κινεί τα πλοία αντί του ανέμου.

Αλέξης Ζήρας

ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΛΩΡΗΣ

Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Ο πατέρας μου –μύρο το κύμα που τον τύλιξε– δεν είχε σκοπό να με κάμη ναυτικό.

— Μακριά, έλεγε, μακριά, παιδί μου, από τ' άτιμο στοιχειό! Δεν έχει πίστη, δεν έχει έλεος. Λάτρεψέ την όσο θες, δόξασέ την· εκείνη το σκοπό της. Μην κοιτάς που χαμογελά, που σου τάζει θησαυρούς. Αργά-γρήγορα θα σου σκάψη το λάκκο ή θα σε ρίξη πετσί και κόκκαλο, άχρηστο στον κόσμο. Είπες θάλασσα, είπες γυναίκα, το ίδιο κάνει.

Και τα έλεγε αυτά άνθρωπος που έφαγε τη ζωή του στο καράβι· που ο πατέρας, ο πάππος, ο πρόπαππος, όλοι ως τη ρίζα της γενιάς ξεψύχησαν στο παλαμάρι. Μα δεν τα έλεγε μόνον αυτός, αλλά κ' οι άλλοι γέροντες του νησιού, οι απόμαχοι των αρμένων τώρα,

και οι νιώτεροι, που είχαν ακόμη τους κάλους στα χέρια, όταν κάθιζαν στον καφενέ να ρουφήξουν το ναργιλέ, κουνούσαν το κεφάλι και στενάζοντας έλεγαν:

— Η θάλασσα δεν έχει πια ψωμί. Ας είχα ένα κλήμα στη στεριά και μαύρη πέτρα να ρίξω πίσω μου.

Η αλήθεια είναι πως πολλοί τους όχι κλήμα, αλλά νησί ολάκερο μπορούσαν ν' αποχτήσουν με τα χρήματά τους. Μα όλα τα έριχναν στη θάλασσα. Παράβγαιναν ποιος να χτίση μεγαλύτερο καράβι· ποιος να πρωτογίνη καπετάνιος. Και γω που άκουα συχνά τα λόγια τους και τα έβλεπα τόσο ασύμφωνα με τα έργα τους δε μπορούσα να λύσω το μυστήριο. Κάτι, έλεγα, θεϊκό ερχόταν κ' έσερνε όλες εκείνες τις ψυχές και τις γκρέμιζε άβουλες στα πέλαγα, όπως ο τρελοβοριάς τα στειρολίθαρα.

Αλλά το ίδιο κάτι μ' έσπρωχνε και μένα εκεί. Από μικρός την αγαπούσα τη θάλασσα. Τα πρώτα βήματά μου να ειπής, στο νερό τα έκαμα. Το πρώτο μου παιχνίδι ήταν ένα κουτί από λουμίνια μ' ένα ξυλάκι ορθό στη μέση για κατάρτι, με δυο κλωστές για παλαμάρια, ένα φύλλο χαρτί για πανάκι και με την πύρινη φαντασία μου που το έκανε μπάροκο τρικούβεργο. Πήγα και το έριξα στη θάλασσα με

καρδιοχτύπι. Αν θέλεις, ήμουν και γω εκεί μέσα. Μόλις όμως το απίθωσα, και βούλιαξε στον πάτο. Μα δεν άργησα να κάμω άλλο μεγαλύτερο από σανίδα. Ο ταρσανάς για τούτο ήταν στο λιμανάκι τ' Αϊ-Νικόλα. Το έριξα στη θάλασσα και τ' ακολούθησα κολυμπώντας ως την εμπατή του λιμανιού που το πήρε το ρέμα μακριά. Αργότερα έγινα πρώτος στο κουπί, στο κολύμπι πρώτος· τα λέπια μου έλειπαν.

— Μωρέ, γεια σου, και συ θα μας ντροπιάσης όλους, έλεγαν οι γεροναύτες, όταν μ' έβλεπαν να τσαλαβουτώ σαν δέλφινας.

Εγώ καμάρωνα και πίστευα να δείξω προφητικά τα λόγια τους. Τα βιβλία –πήγαινα στο Σχολαρχείο θυμούμαι– τα έκλεισα για πάντα. Τίποτε δεν έβρισκα μέσα να συμφωνή με τον πόθο μου. Ενώ εκείνα που είχα γύρω μου, ψυχωμένα κι' άψυχα, μου έλεγαν μύρια. Οι ναύτες με τα ηλιοκαμένα τους πρόσωπα και τα φανταχτερά ρούχα· οι γέροντες με τα διηγήματά τους· τα ξύλα με τη χτυπητή κορμοστασιά, οι λυγερές με τα τραγούδια τους:

Όμορφος που 'ναι ο γεμιτζής, όταν βραχή κι' αλλάξη και δάλη τ' άσπρα ρούχα του και στο τιμόνι κάτση.

Το άκουα από την κούνια μου κ' έλεγα πως ήταν φωνή του νησιού μας, που παρακινούσε τους άντρες στη θαλασσινή ζωή. Έλεγα τότε και γω να γίνω γεμιτζής και να κάτσω θαλασσοβρεμένος στο τιμόνι. Θα γινόμουν όμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θα με καμάρωνε το νησί, θα με αγαπούσαν τα κορίτσια! Ναι· την αγαπούσα τη θάλασσα! Την έβλεπα να απλώνεται απ' τ' ακρωτήρι ως πέρα, πέρα μακριά, να χάνεται στα ουρανοθέμελα σαν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή και πάσχιζα να μάθω το μυστικό της. Την έβλεπα, οργισμένη άλλοτε, να δέρνη με αφρούς τ' ακρογιάλι, να καβαλικεύη τα χάλαρα, να σκαλώνη στις σπηλιές, να βροντά και να ηχάη, λες και ζητούσε να φτάση στην καρδιά της Γης για να σβήση τις φωτιές της. Κι' έτρεχα μεθυσμένος να παίξω μαζί της, να τη θυμώσω, να την αναγκάσω να με κυνηγήση, να νιώσω τον αφρό της απάνω μου, όπως πειράζουμε αλυσοδεμένα τ' αγρίμια. Και όταν έβλεπα καράβι να σηκώνη την άγκυρα, να βγαίνη από το λιμάνι και ν' αρμενίζη στ' ανοιχτά· όταν άκουα τις φωνές των ναυτών που γύριζαν τον αργάτη και τα καταβοδώματα των γυναικών, η ψυχή μου πετούσε θλιβερό πουλάκι απάνω του. Τα

σταχτόμαυρα πανιά, τα ολοφούσκωτα· τα σχοινιά τα κοντυλογραμμένα· τα πόμολα που άφηναν φωτεινή γραμμή ψηλά μ' έκραζαν να πάω μαζί τους, μου έταζαν άλλους τόπους, ανθρώπους άλλους, πλούτη, χαρές, φιλιά. Και νυχτοήμερα η ψυχή μου κατάντησε άλλον πόθο να μην έχη παρά το ταξίδι. Ακόμη και την ώρα που ερχόταν πικρό χαμπέρι στο νησί και ο πνιγμός πλάκωνε τις ψυχές όλων και χυνόταν βουβή η θλίψη από τα ζαρωμένα μέτωπα ως τ' άψυχα λιθάρια της ακρογιαλιάς· όταν έβλεπα τα ορφανοπαίδια στους δρόμους και τις γυναίκες μαυροφόρες, απαρηγόρητες τις αρρεβωνιαστικές· όταν άκουα να διηγούνται ναυαγοί το μαρτύριό τους, πείσμα μ' έπιανε που δεν ήμουν και γω μέσα· πείσμα και σύγκρουο μαζί.

Δεν κρατήθηκα περισσότερο. Έλειπε ο πατέρας με τη σκούνα στο ταξίδι. Μίσευε κι' ο καπετάν Καλιγέρης, ο θείος μου, για τη Μαύρη Θάλασσα. Του έπεσα στο λαιμό· τον παρακάλεσε κ' η μάνα μου από φόβο μην αρρωστήσω· με πήρε μαζί του.

— Θα σε πάρω, μου λέει, μα θα δουλέψης· το καράβι θέλει δουλειά. Δεν είναι φαρότρατα να 'χης φαί και ύπνο.

Τον φοβόμουν πάντα το θείο μου. Ήταν άγριος και κακός σε μένα, όπως και στους ναύτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Αλιτζέρι πάρα με τον Καλιγέρη, έλεγαν για να δείξουν την απονιά του. Ότι παστό παλιοκρέατο, μουχλιασμένος μπακαλάος, αλεύρι πικρό, σκουλικιασμένη γαλέτα, τυρί-τεμπεσίρι, στην αποθήκη του Καλιγέρη βρισκότανε. Κι' ο λόγος του πάντα προσταγή, αγριοβλαστήμια και βρισίδι. Μόνον απελπισμένοι πήγαιναν στη δούλεψή του. Μα ο μαγνήτης που έσερνε την ψυχή μου έκανε να τα λησμονήσω όλα. Να πατήσω μια στην κουβέρτα, έλεγα, και δουλειά όση θες.

Αληθινά ρίχτηκα στη δουλειά με τα μούτρα. Έκαμα παιγνίδι τις ανεμόσκαλες. Όσο ψηλότερα η δουλειά, τόσο πρόθυμος εγώ. Μπορεί ο θείος μου να ήθελε να παιδευτώ από την αρχή για να μετανιώσω. Από την πλύση της κουβέρτας στο ξύσιμο· από το ράψιμο των πανιών στων σχοινιών το πλέξιμο· από το λύσιμο των αρμένων στο δέσιμο. Τώρα στην τρόμπα· τώρα στον αργάτη· φόρτωμα-ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα, χρωμάτισμα, πρώτος εγώ. Πρώτος; Πρώτος· τι μ' έμελε; Μου έφτανε πως ανέβαινα ψηλά στη σταύρωση κ' έβλεπα κάτω τη θάλασσα να σχίζεται

και να πισωδρομεί υποταχτική μου. Τον άλλον κόσμο, τους στεριανούς, με θλίψη τούς έβλεπα.

— Ψε!... έλεγα με περιφρόνηση. Ζούνε τάχα κι' εκείνοι!...

Απάνω στο μεθύσι μου ακούω τη φωνή του καπετάνιου να βροντά δίπλα μου.

— Μάινα πανιά!... Μάινα και στίγγα πανιά!...

Τρόμαξα και τρέχω πίσω από τους ναύτες. Πηδούν εκείνοι στους φλόκους· κοντά και γω. Σκαρφαλώνουν στις σταύρωσες, απάνω και γω. Σε πέντε λεπτά το μπάρκο έμεινε ξυλάρμενο. Μα ο καπετάνιος δεν έπαυε να φωνάζη, να βρίζη και να βλαστημά. Τον κοιτάζω, ανάθεμα και κατάλαβα τι έλεγε.

— Μωρέ, τι τρέχει; ρωτάω το διπλανό μου, εκεί που δέναμε τον παπαφίγκο.

— Η τρόμπα, δε βλέπεις; Ο σίφουνας!

Σίφουνας! έφριξα. Ακουστά είχα τα θάματά του· πως σαρώνει ό,τι λάχνη στο διάβα του· σχίζει πανιά, ρίχνει κατάρτια, γονατίζει πλεούμενα. Τώρα τον έβλεπα με τα μάτια μου. Δεν ήταν ένας· ήταν τρεις· τέσσερες. Οι δύο κατά το Βατούμ· οι άλλοι δίπλα στ' ανοιχτά. Κ' εμπρός μας ο Καύκασος, σκουντούφλης, έδειχνε τα χαλαρόφραχτα περιγιάλια του. Ο ουρανός

συγνεφοσκεπασμένος, η θάλασσα μαυριδερή μ' ένα ελαφρό τρέμουλο, σαν να είχε ανατριχίλα. Πρώτη φορά που είδα φοβισμένη τη φιλενάδα μου.

Ο ένας σίφουνας λιγνός, καμαρωτός σαν προβοσκίδα ελέφαντα, κρεμόταν στα νερά μαύρος και ακίνητος. Ο άλλος χοντρός, ολόισος, κόπηκε άξαφνα στη μέση σαν καπνοκολόνα, σκόρπισε η βάση του και απόμεινε γλωσσίδι κρεμάμενο από τα σύγνεφα. Είδα να τεντώνη το λαιμό του εδώ και κει, να κινή τις φούντες του σαν φιδόγλωσσες, λες και ζητούσε κάτι στα νερά, και άξαφνα να κουλουριάζεται και να φωλιάζη στα σύσκοτα. Ο τρίτος όμως, σταχτόμαυρος, σαν κορμός λεύκας, αφού ρούφηξε και πρήσθηκε καλά, δραμπαλίστη και βάδισε καταπάνω μας.

— Κάτου, μωρέ! κάτου! ακούω τη φωνή από το κάσαρο.

Γυρίζω· οι ναύτες είχαν κατεβή. Εγώ, αγκαλιασμένος καλά στο κορζέτο, ξεχάστηκα κοιτάζοντας το θάμα. Γλίστρησα δίπλα στον καπετάνιο. Τον βλέπω με μάτια γουρλωμένα να κοιτάζη το στοιχειό. Στο δεξί χέρι κρατούσε ένα μαυρομάνικο λάζο κι' έστεκε πίσω στο πρυμίο κατάρτι, σαν να το έβανε μετερίζι. Κοντά ο ναύκληρος γέμιζε βιαστικά το σκουριασμένο

τρομπόνι και γύρω οι ναύτες κοίταζαν πότε τον ουρανό, πότε τη θάλασσα κερωμένοι.

Ο σίφουνας ωστόσο πλάκωνε φτεροπόδαρος, ρουφώντας το νερό και τινάζοντάς το στον ουρανό, μαύρη καταχνιά κι' αντάρα. Τώρα έλεγες θα μας γδύση το καράβι ή θα το σηκώσει σύσκαρμο ψηλά. Έτσι έφτασε δυο οργιές μακριά μας. Έφεγγε ολοστρόγγυλος, ξανθοπράσινος, σαν καπνισμένο κρύσταλλο και μέσα του ανεβοκατέβαινε το έμβολο, λες και ήθελε να σβήσει μεγάλη πυρκαγιά στα επουράνια.

— Βάρα! προστάζει ο καπετάνιος.

Ο ναύκληρος αδειάζει απάνω του το τρομπόνι. Παλιόκαρφα, μολύβια, στουπιά, όλα χώνεψαν στα πλευρά του. Φάνηκε να τρεμουλιάζει και σταμάτησε. Δοκίμασε πάλι να κινηθή, έκαμε δυο κλωθογυρίσματα στον τόπο και στάθηκε πάλι σμίγοντας τη θάλασσα με τον ουρανό.

— Δεν κάναμε τίποτα, είπε πικραμένος ο καπετάνιος στο ναύκληρο.

— Το βλέπω και γω. Κάνε την πεντάλφα, καπετάνιε, και το κρίμα το παίρνω.

— Θεέ μου, ήμαρτον· ψιθύρισε αποφασιστικά εκείνος κάνοντας το σταυρό του.

Και με το λάζο χάραξε μια πεντάλφα απάνω στο κατάρτι και είπε τρεις φορές:

— Εν αρχή ην ο Λόγος και ο Λόγος ην προς τον Θεόν και Θεός ην ο Λόγος.

Και κάρφωνε το μαχαίρι στη μέση της πεντάλφας, σαν να το κάρφωνε στα σπλάχνα του θεριού.

Βρόντος ακούστηκε, λες κ' έσκασε κανόνι και μέγα κύμα κύλησε επάνω στο κατάστρωμα. Σύγκαιρα ο Καύκασος άστραψε και βρυχήθη τρανολάλητα, δρόλαπας εξέσπασε κ' η θάλασσα η φοβισμένη άφρισε τώρα και μάνιασε απ' άκρη σ' άκρη του πόντου.

— Ίσα πανιά! πρόσταξε ο καπετάνιος γοργά. Τις γάμπιες! τους φλόκους! τα τρέγα!... Κατσάρετε τις σκότες!

Ανοίξαμε τα πανιά και το μπάροκο έπιασε πάλι τη γραμμή του.

*

* *

Τρεις βδομάδες αργότερα κατεβήκαμε στην Πόλη φορτωμένοι. Εκεί έλαβα πρώτο γράμμα της μάνας μου. Πρώτο γράμμα, πρώτο μαχαίρι στην καρδιά μου.

«Παιδί μου, Γιάννη μου»· έλεγε η γριά. «Όταν γυρίσης πάλι στο νησί με τη βοήθεια του Αϊ-Νικόλα και την ευχή μου, δε θα είσαι πια καπετάνιου παιδί. Πάει ο πατέρας σου, η όμορφη σκούνα πάει· πάνε οι δόξες μου! Τα ρούφηξε όλα η Μαύρη Θάλασσα. Τώρα δεν έχεις τίποτε παρά το χαμόσπιτο, εμένα την άφτουρη και το Θεό. Γεια στα χέρια σου! Δούλεψε, παιδί μου, και τίμα το θείο σου. Αν σου μένη κάποτε ξεδούλειο, στέλνε το ν' ανάβω το καντήλι του Άγιου για την ψυχή του πατέρα σου».

Σταύρωσα τα χέρια μου, κοίταξα με βουρκωμένα μάτια τη θάλασσα. Τα λόγια της γραφής μου φάνηκαν απόφωνο στα λόγια του πατέρα μου. Τόσα χρόνια караβοκύρης και τώρα η χήρα του πρόσμενε το δικό μου ξεδούλειο, για να κάμη τα κόλλυβά του! Και κείνου το κορμί, τα σιδερένια μπράτσα ποιος ξέρει τάχα σε τι χάλαρα δέρνονται, ποιος γλάρος τα πετσοκόβει, ποιο κύμα να λευκαίνει τα φιλόλιγνα κόκκαλα!

Ωιμέ! Ανταμώσαμε για ύστερη φορά μόλις μπήκε στη Θεοδοσία. Καθώς με είδε ψηλά να μαϊνάρω τον τρίγκο, έκαμε το σταυρό του κι' έμεινε άφων' άλαλος.

— Τι τον κοιτάς, καπετάν Αγγελή; του φωνάζει ο Καλιγέρης· δεν τον αλλάζω με τον καλύτερο ναύτη σου.

Εγώ διπλοπαρακάλουν ν' ανοίξη η θάλασσα να με καταπιή. Όσο ένιωθα απάνω μου το βλέμμα του, ησυχία δεν έβρισκα. Έτρεχα βιαστικός, από τη μια άκρη στην άλλη, κατέβαινα στην πλώρη, ανέβαινα στο κάσαρο, πέρναγα στις στραλιέρες, έπιανα τον αργάτη, δούλευα την τρόμπα. Εκείνος κατάλαβε πως τα είχα σαστισμένα και δε σηκώθηκε από τη θέση του· μόνο με ακολουθούσε με βλέμμα παραπονιάρικο σαν να μ' έβλεπε στο νεκροκρέβατο.

Την άλλη μέρα μ' έμπλεξε που πήγαινα στην πόλη. Μόλις τον αγνάντεψα, θέλησα να κρυφτώ· αλλ' από μακριά τόσο προσταχτικό ήταν το νόημά του, που τα πόδια μου κόπηκαν.

— Βρε παιδί μου, τι έπαθες; μου λέει. Το σκέφτηκες καλά τι θα κάμης;

Πρώτη φορά γνώρισα τη γλύκα της φωνής του. Δε σάστισα όμως.

— Πατέρα, του είπα· το σκέφτηκα. Κακό και ψυχρό μπορεί να είναι το κίνημά μου· μα δε δύναμαι να κάνω αλλιώς. Δε μπορώ να ζήσω αλλιώς. Με

κράζ' η θάλασσα. Μη θες να με μποδίσης. Άσε με
κει που βρίσκομαι, γιατί θα πάρω τα μάτια μου και
δε με ξαναβλέπεις.

Έκαμε το σταυρό του· στάθηκε λίγο, με κοίταξε
κατάματα, κούνησε το κεφάλι.

— Καλά, παιδί μου, είπε· κάνε ό,τι σε φωτίση ο
Θεός. Εγώ έκαμα το χρέος μου. Ούτε έξοδα λυπή-
θηκα ούτε λόγια· θυμήσου το, να μη με αναθεματάς
αργότερα. Πήγαινε στην ευκή μου.

Ύστερή του ευκή, πρώτη μου θλίψη. Η θάλασσα
στο πρώτο μου ταξίδι πλήρωσε την αγάπη μου.
Έμεινα πια αναγκαστικός δουλευτής του καπετάν
Καλιγέρη. Δουλευτής για το ψωμάκι. Το ψωμάκι το
δικό μου και της καπετάνισσας. Αλλά με όλη τη συμ-
βουλή της ούτε να τιμήσω ούτε να δουλέψω μπόρεσα
περισσότερο το θείο μου. Αν είναι να δουλέψω ναύ-
της, σκέφτηκα, δόξα σοι ο Θεός, βρίσκονται κι' άλλα
καράβια. Από να δέχομαι τις βρισιές του συγγενή
μου, καλύτερα ενού ξένου. Αποφάσισα στο πρώτο
λιμάνι να ξεμπαρκάρω με το καλό.

— Με το καλό, άσε και να ιδής· λέει ο καπετάν
Καλιγέρης, όταν μάντεψε το σκοπό μου.

Πάω μια μέρα να του ζητήσω λάδι για το φαγί.

— Δεν έχει, μου λέει· το τρώει κείνος που κάθεται στο τιμόνι.

Πάω δεύτερη· το ίδιο. Πάω τρίτη· πάλι το ίδιο. Φυλάω και γω μια μέρα που ήμουν στο τιμόνι, παίρνω τον Αϊ-Νικόλα, τον δένω στο δοιάκι και το αφήνω μάρμαρο. Το καράβι άρχισε να γυρίζει σαν άμυαλο στη θάλασσα.

— Μπρε Γιάννη! φωνάζει ο καπετάνιος. Ποιον άφηκες στο τιμόνι;

— Εκείνον που τρώει το λάδι.

Οι ναύτες σκάνε τα γέλια. Θυμώνει.

— Να φύγης! μου λέει· γρήγορα τα ρούχα σου κι' όξω.

— Να φύγω· το λογαριασμό.

Με παίρνει στην κάμαρα κι' αρχίζει να στρώνη το λογαριασμό κατά τη συνήθειά του.

— Την τάδε μέρα συμφωνήσαμε· την τάδε μπήκες μέσα· την άλλη έφερες τα ρούχα σου, την άλλη φύγαμε, την άλλη έπιασες δουλειά. Δεν είναι έτσι;

Ούτε πολλές ούτε λίγες. Πέντε ημερών μισθό μου έτρωγε. Πάλι καλά.

— Έτσι, του απάντησα.

Και βγήκα με δύο σβάντσικες στη Μεσσήνα.